

OVER LOCHEM

LOCHEM

Focko De Zee ~ Wout Klein

MARKANTE MENSEN

Een eigenzinnige stad **V**

WalburgPers

Deze uitgave is tot stand gekomen in samenwerking met het Historisch Genootschap Lochem Laren Barchem en mede dankzij financiële bijdragen van het Fonds 1819, de Gemeente Lochem, het Historisch Genootschap Lochem Laren Barchem, het Steunfonds Lochem en 300 inschrijvers op de gelimiteerde gebonden uitgave in cassette. De lijst van intekenaren vindt u achterin dit boek.

Vormgeving: Prezns - Marco Bolsenbroek, Zutphen

© 2018 Focko De Zee & Wout Klein, p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

© 2018 Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

www.walburgpers.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van de afbeeldingen te achterhalen. Rechthebbenden die in dit verband niet zijn benaderd wordt verzocht zich met de uitgever in verbinding te stellen.

ISBN 9789462492677 (gebrocheerde editie)

ISBN 9789462492486 (gebonden editie)

NUR 680

Inhoudsopgave

Inleiding	4
Franchois Balochi (ca 1548-ca 1630).....	8
Gerrit Jan Nagell (ca 1605-1675)	11
Christiaan Carel van Lintelo (1669-1736).....	14
Arnold Joost van Keppel (1670-1718)	17
Joan Derk van der Capellen (1741-1784)	20
Hermannus Joachim Thomasson (1758-1833)	23
Willem Hendrik Suringar (1790-1872).....	27
Winand Carel Hugo Staring (1808-1877).....	30
Etiënne Daniël Cartier van Dissel (1829-1915)	33
Cornelis Jacob Siczkesz (1839-1904)	36
Marinus Naeff (1847-1911).....	39
Frederica Johanna van Uildriks (1854-1919).....	43
Hendrik Willem Heuvel (1864-1926)	46
Clara Elisabeth Janssen (1875-1950).....	50
Gerrit Prop (1880-1980).....	53
Gerrit Jan Postel (1887-1945)	57
Willem Banning (1888-1971).....	61
Abraham Nijstad (1895-1960)	65
Adriana Johanna Wilhelmina Bieruma Oosting (1898-1994)	69
Gerrit Slagman (1898-1945).....	73
Jan Moora (1908-2001).....	76
Tobie Constantin de Bordes (1927-2012)	80
Harry Johan van der Meij (1933-2015)	83
Joost Carlier (1949-heden)	86
Daniël Johan Nico Willemsen (1975-heden)	89
Dankwoord	93
Illustratieverantwoording	94
Lijst van intekenaren	95

LOCHEM *van de barier begering ontzet en gefreit*

Inleiding

Geschiedenis is mensenwerk: wat maakten mensen mee en hoe bepaalden mensen de loop van de geschiedenis? Lochem kent veel markante mensen die bepalend waren voor wat er in de stad, de regio of het land gebeurde. Over hen gaat dit verhaal van Lochems geschiedenis, onder de titel 'Lochem Markante Mensen'.

Het is het vijfde deel van de serie OVER LOCHEM, bestaande uit de delen I 'Lochem Historie <1815', II 'Lochem Historie >1815', III 'Lochem Belegerd', IV 'Lochem Kastelen' en V 'Lochem Markante Mensen'. De serie geeft een beknopt en toch vrij volledig beeld van het wel en wee van Lochem, waarbij de eerste drie delen over de stad Lochem gaan en de andere over de hele gemeente Lochem.

Dit deel vertelt het verhaal van mensen. Niet van gewone mensen, maar van degenen die eruit springen, die iets achterlieten en het daarom verdienen dat ze in onze herinnering voortleven. Bij de keuze van de te schrijven portretten hebben we ons allereerst laten leiden door de bekendheid van personen uit de Lochemse geschiedenis. Wie komt er als eerste bij ons op? Naar wie is een straat vernoemd? Over wie is gepubliceerd? Zo'n eerste inventarisatie heeft echter aanpassing nodig. Staan er niet te veel heren van stand op? Vormt het gezelschap een voldoende afspiegeling van tijdvakken, beroepen, seksen en kernen van de gemeente? En zo is de bredere selectie ontstaan van de 25 hier beschreven markante mensen uit Lochem. Nog steeds geen evenwichtig samengestelde groep, want er is nu eenmaal meer bekend over baronnen dan over boerinnen. In het algemeen blijken rijke en bestuurlijk ingestelde mannen het makkelijker te hebben om 'markant' te worden. Des te markeranter zijn daarom vrouwen als schilderes Jeanne Bieruma Oosting of feministe Frederike van Uildriks, allebei overigens import Lochemers. Wat dat laatste betreft zijn we ruimhartig geweest: ook wie niet in Lochem is geboren kan een Markante Lochemer zijn. In het geval van Willem Hendrik Suringar hebben we zelfs iemand opgenomen die nooit in Lochem heeft gewoond, maar er, op zijn uitdrukkelijke wens, wel is begraven.

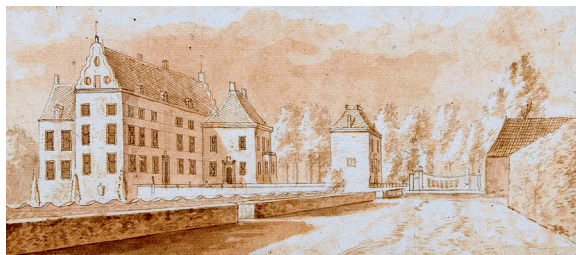
In elk van de volgende hoofdstukken beschrijven we één markante persoonlijkheid uit Lochem. Daarbij houden we een chronologische volgorde aan, bepaald door hun geboortedatum. Zo doorlopen we als vanzelf de geschiedenis van Lochem. In deze inleiding lopen we met zevenmijlslaarzen alvast door die geschiedenis heen.

Oud-HBS-directeur Jan Moora tijdens een schoolreünie in 1978.

Over de geschiedenis van Lochem, vanaf de stichting van Villa Locheym aan de Berkel tot circa 1700 is heel wat bekend, zoals beschreven in deel I 'Lochem Historie <1815'. Als stad met stadsrechten en stadsmuren is Lochem vele malen belegerd en weer bevrijd, zoals te lezen valt in deel III 'Lochem Belegerd'. Op het land heersten feodale verhoudingen; daar ontstonden adellijke geslachten en daar groeiden hofsteden uit tot landgoederen, zoals uit deel IV 'Lochem Kastelen' blijkt.

Hoewel al die gebeurtenissen door mensen werden veroorzaakt en door mensen werden ondergaan komen uit die oudste geschiedenis relatief weinig individuen naar voren. Hooguit incidenteel komen we iets te weten over bijvoorbeeld pastoor Sweder van Kervenheim die landgoed de Cloese (her) bouwde, over Eefse Tonhues die door onvoorzichtigheid haar eigen huis en zo de hele binnenstad van Lochem in brand zette of over burgemeester Lansink die in het rampjaar de bisschop van Münster de stad binnenliet om erger te voorkomen. Maar afgezien van zulke incidenten weten we te weinig over deze Lochemse mensen om er een hele persoonsbeschrijving aan te weiden. Misschien is de stadsbrand van 1615, waarbij alle archieven van Lochem verloren gingen, daar mede oorzaak van. Hoe dan ook: het aantal hier beschreven Lochemse mensen van vóór 1700 is betrekkelijk gering. Maar ze zijn wel representatief voor een aantal belangrijke ontwikkelingen in het Lochem van die (lange) periode.

Huis Dorth door Abraham Rademaker omstreeks 1700. Rijksmuseum Amsterdam.

De zestiende en zeventiende eeuw worden in Lochem (en elders) gekenmerkt door aanhoudende strijd. Wachtmeester Franchois Balochi, leider van het garnizoen in Lochem ten tijde van het incident met de 'Hooiplukker', kan als representant gelden van de constante waakzaamheid die in de vesting Lochem geboden was.

Gerrit Jan Nagell en Arnold Joost van Keppel laten ons vervolgens zien wat een welstand en welvaart de ‘gouden’ zeventiende eeuw uiteindelijk bracht, in Lochem onder andere leidend tot een veelheid aan landgoederen en kastelen. De een begon daarmee een langdurige geschiedenis van zijn familie op zijn kasteel, de ander bleek meer een passant. En Christiaan Carel van Lintelo was allebei: bestuurder in allerlei functies in de Graafschap en speciaal gezant van de Republiek in Berlijn tijdens het tweede stadhouderloze tijdperk. Ook zonder internet en mobiele telefonie was rond 1700 de afstand tussen Lochem, den Haag en Londen of Berlijn minder groot dan wij soms denken.

In de achttiende en vroege negentiende eeuw maakt de adel nog steeds de dienst uit in de Graafschap. Families als de van Heeckerens, van Keppels en van der Borchs bewonen de vele kastelen en domineren het bestuur van de gemeenten. Kasteelheren bepalen wat er op het land en in de dorpen Gorssel en Laren gebeurt, zeker als een van Nagell of van der Borch er burgemeester is.

Overigens is dat lang niet altijd slecht: initiatieven tot betere waterhuishouding of ontwikkelingen in de landbouw gaan vaak van die hoge heren uit, zoals van dichter/landman/kasteelheer Anthony Staring in de achttiende eeuw.

Maar veel anderen houden vast aan hun ‘van God gegeven’ positie; dat zijn de zelfgenoegzame regenten waartegen patriotten als Joan Derk van der Capellen en Johan Hermanus Thomasson zich keren.

Ook de negentiende eeuw kent zijn verlichte kasteelheren als Winand Staring en Cornelis Sickesz, die zich niet alleen met landbouw en infrastructuur, maar ook met gezondheid, cultuur en wetenschap bezighouden. Zij behoren tot de burgerlijke elite die vooral het stadje Lochem enorme ontwikkelingen laat doormaken en de twintigste eeuw in duwt. In hun kringetje treffen we ook stadse notabelen aan als burgemeester Haitsma Mulier, dokter Cartier van Dissel en dominee Horst en ondernemers uit families als Reerink, Naeff en Postel. Of het nu om de Schouwburg, het Ziekenhuis, de Stoomtram, de Remonstrantse kerk of om de stadsuitbreiding Berkeloord gaat, steeds komen we een of meer van hun namen tegen. Ook al zijn sommige van deze initiatieven kort na 1900 gerealiseerd, de kiem ervoor wordt gelegd in de ‘ijzeren’ negentiende eeuw.

Veel van die initiatieven worden opgewarmd en voorgekookt in de beide sociëteiten van Lochem: de burgersociëteit de Harmonie en (vooral) de herensociëteit de Eendracht.

Ongetwijfeld onder het genot van een glaasje brandewijn en gehuld in de rook van sigaren. En tegen de daar tentoongespreide suprematie van de mannen uit die tijd komen feministes in het geweer, zoals de non-conformistische Frederike van Uildriks.

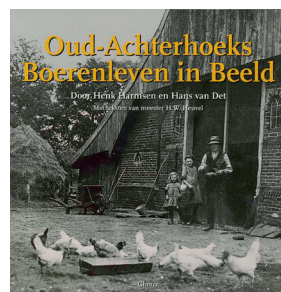
Rond 1900 is de stad Lochem zich aan het ontwikkelen tot een centrum van leerindustrie en toerisme en, net als Gorssel, een plaats waar welgestelden graag wonen. Dank zij burgerinitiatieven heeft Lochem een ziekenhuis en een schouwburg. Almen krijgt niet veel later ook een ziekenhuis; niet door een collectief van burgers, maar door één vermogend doktersechtpaar van der Harst – Janssen. Laren is nog steeds het schoolvoorbeeld van de plattelandssamenleving van boeren en kasteelheren. Over dat leven op het boerenland schrijft meester Hendrik Willem Heuvel boeiende lectuur.

De tweede helft van de 20e eeuw brengt uitbreiding van alle kernen en van industrie in de stad Lochem, vooral aan weerszijden van het Twentekanaal. De leerindustrie is helemaal verdwenen, maar Nederlands grootste boerencoöperaties voor mengvoer en voor melkproducten hebben allebei een groot deel van hun landelijke productie hier geconcentreerd. En nog een heel andere tak van ‘industrie’ blijkt in Lochem geconcentreerd: de ondersteunende vervaardigingsdiensten, zoals podiumbouw, productie en logistiek van evenementen. Dat alles wellicht als indirect gevolg van het succes van Joost Carlier, organisator van het eerste Lochemse popfestival.

Lang moet Lochem het doen zonder modern middelbaar onderwijs. Daarin komt in 1953 verandering met de Rijks HBS, met Jan Moora als eerste directeur. Toerisme is al lang een sterk punt van de hele regio. Lochem heeft veel pensions en hotels en Gorssel heeft van oudsher herberg en later hotel de Roskam van de familie van der Meij. Daarnaast was en is het Lochemse buitengebied een rustpunt voor ‘Bekende Nederlanders’ uit het westen. Als vaste woonplaats, als weekendverblijf of voor na het pensioen. Jasperina de Jong, Albert Mol, Adriaan van Dis, Matthijs van Nieuwkerk, Hans van den Broek zijn daar voorbeelden van. Maar het wordt tijd om de eerste van Lochems markante mensen ten tonele te voeren.

Oude trambaan langs de Nieuweweg.

Werk van meester Heuvel opnieuw uitgebracht.